

Dels orígens de l'aprofitament de l'aigua a Castellar del Vallès fins als nostres dies: un viatge a través de la història de la Comunitat de Regants de les aigües del torrent de Canyelles ✧

Per Josep-Oriol Font

L'aigua sempre ha estat una part essencial de la nostra vida: el líquid element. Sense aigua no hi ha vida. En qualsevol època i per a qualsevol poble, l'aigua ha estat sempre la primera riquesa. Els primers pobladors al Vallès circulaven per les voreres dels rius o bé per llocs on podien disposar d'aigua per pur instint de supervivència, fins que trobaven un lloc on decidien quedar-s'hi, sobretot si les aigües eren contínues. Escollien el lloc en funció de l'aigua.

Així, naixen els primers assentaments al que avui és el terme municipal de Castellar del Vallès, regat pel riu Ripoll i alguns dels torrents que el nodreixen, amb un subsòl ric en aigua. Amb el temps, aquests assentaments es van anar convertint en els primers nuclis urbans i en les primeres societats agrícoles, i aquí és on l'aigua comença agafar un caràcter col·lectiu,¹ un cop establertes les primeres agrupacions agrícoles. S'aprofitaven els espais plans conreables i s'utilitzaven els llocs amb pendent o rocosos per fer-hi les edificacions. Així doncs, les primeres cases s'estableixen al peu de la muntanya del puig de la Creu i al costat d'un torrent anomenat Canyelles d'on surt aigua, encara que no en massa quantitat, però de manera contínua, cosa que provocarà que es busqui instal·lar les cases prop del pas de l'aigua, i més encara si les fonts són suficientment amunt com per poder deixar caure l'aigua pel pendent i conduir-la cap als habitatges. Les primeres canalitzacions es deurién fer de manera casolana, aprofitant els espais argilosos per conduir l'aigua cap allà on interessava. Com sempre, però, el nombre d'habitants creixia i l'aigua començava a ser un bé preuat a repartir. Malauradament tothom la requereix al mateix temps i així, doncs, aquí comencen els primers conflictes.

Anem a pams: posem per cas que el que disposa de l'aigua més a prop de la font comença regar, amb tot el cabal de l'aigua. El veí col·lindant que ho veu també en vol, i acte seguit, quan el primer ha acabat, es disposa a regar. El tercer veí, que està a sota, s'espera que el segon acabi i agafa tot el cabal per regar, i així successivament. Fins que arriba un moment que, passat un temps, el primer ja la torna a necessitar i la reclama. Ja comencen a ser massa regants i necessiten establir una manera de repartir en funció dels espais i del temps. Així doncs, pel cabal que disposaven i pels espais

1. Existeix evidència d'activitat agrícola al Neolític a Castellar, al voltant del 5000 aC.

que tenien, van establir que el temps que una persona regava fins que li tornava a tocar havien de passar vuit dies complets. Naturalment que el que disposava de bassa o d'alguna manera de retenir l'aigua era afor-

Vista del rec quan era a cel obert, al seu pas pels horts de la Comunitat. A la dreta, el torrent de Canyelles

tunat i el que no, no li quedava més remei que esperar que caigués l'aigua del cel. Afortunadament, es van anant millorant els sistemes de canalització, amb fons de pedra, perquè l'aigua no s'escolés. Tinguem en compte que els romans ja treballaven la teula i la canalització de l'aigua.

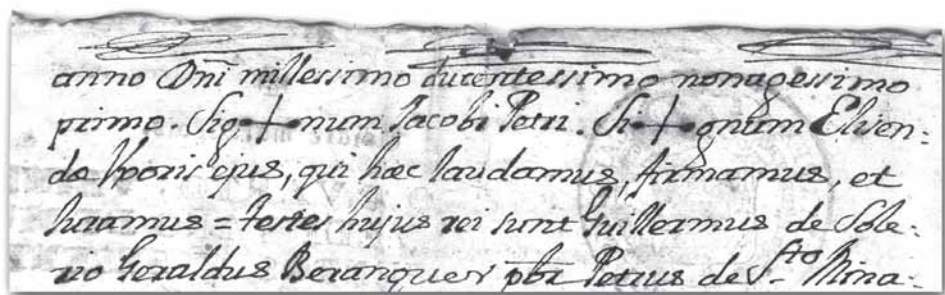
De fet, els romans ho havien après dels grecs, que des del segle III a C. disposaven de la dioptra, un instrument astronòmic i topogràfic d'una precisió extraordinària. Aixecaven plànols. Dominaven la geodèsia per calcular la distància per poder fer pendents amb caigudes ínfimes, tant per evitar l'erosió de l'aigua si hi havia massa pendent, com per evitar l'acumulació de sediments si n'hi havia poca. Coneixien també un tipus de morter impermeabilitzant per recobrir el rec i evitar pèrdues d'aigua. Tant feien aqüeductes com túnels per sortejar l'orografia del terreny amb els seus corresponents pous de registre, i com no podia faltar: el *castellum divisorium*, que seria l'equivalent al que avui coneixem com el «partidor general», del qual parlarem més endavant.

Aquestes característiques i el mateix disseny són els que corresponen al rec de Canyelles. No sabem en quina data es va construir el primer rec ja consolidat com a tal, ni podem afirmar que fos construït en aquella època perquè no en queden restes, però sí que podem afirmar que l'assentament romà de Castellar estava situat al costat del Mas Mir de les Fàbregues,² que és precisament on ens consta que hi arribava l'aigua de Canyelles amb garanties al segle XIII, i com diuen els historiadors, les primeres comunitats de regants ja funcionaven a l'època romana. Per tant, no seria d'estranyar que s'hagués construït la masia precisament allà pel fet de poder disposar de l'aigua de manera contínua.

2. A l'any 2005, quan es feia la remodelació de la Plaça major de la vila, van sorgir troballes arqueològiques que confirmen la presència d'un assentament d'època romana tardana, amb objectes de valor arqueològic relacionats amb l'activitat agrícola datats dels segles IV i V.

Mentrestant, la vinculació de la població amb l'aigua era cada cop més intensa. S'aprofitaven les conques dels rius per instal·lar-s'hi, però ben aviat es van començar a saturar els espais i es comencen a establir limitacions en els conreus i en el temps de l'ús de l'aigua.

I així arribem fins a l'edat mitjana. L'aigua sempre ha portat raons, i això ha fet que hi intervinguessin reis, senyors i notaris. A Castellar tenim constància d'un document del 1291³ que aporta una de les parts en litigi entre

Fragment del document que menciona l'aigua de Canyelles l'any 1291
(Arxiu privat del mas Mir)

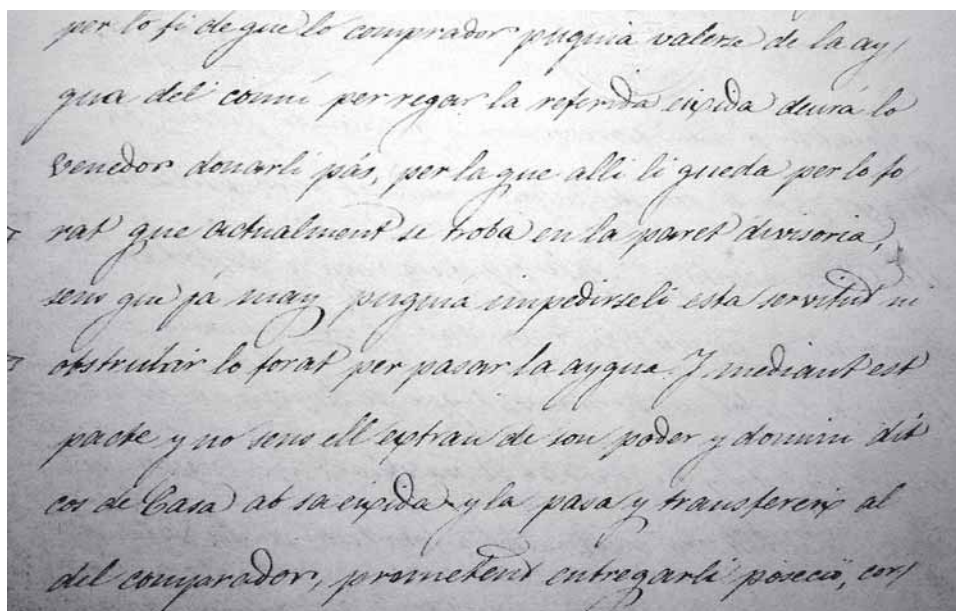
dos masos per demostrar els temps que en disposava. Correspon aquest document, més o menys, a les primeres formacions de les comunitats de regants –que pel que sembla ja funcionaven des del temps dels romans– però va ser precisament el rei Jaume I que va dictar uns furs el 1239 per tal de reconèixer-les i dotar-les de capacitat administrativa per millorar el sistema existent. Precisament, al ser un tema tant específic, es van atorgar a les comunitats poder sancionador i la possibilitat de crear uns tribunals per tal de dirimir les picabaralles per l'ús de l'aigua. Fruit d'aquesta decisió en són els tradicionals –i encara existents– tribunals de les aigües a València.

Amb això arribem als segles XVII i XVIII on podem veure les primeres llistes d'usuaris de la Comunitat de Regants de Canyelles. Casualment, molts de cognoms que surten ens són familiars perquè coincideixen amb els cognoms d'alguns dels actuals membres de la Comunitat. Aleshores més de cent finques eren regades per aquestes aigües.⁴ Cases pairals de Castellar dins del nucli històric com el *manso* Boadella o el mas Mir de les Fàbregues les continuen rebent. És també en aquesta època que surt reflectit en les escriptures d'algunes cases la servitud de pas de l'aigua per les eixi-

3. Arxiu particular de la família Torras. Document original de l'any 1742: plet civil entre el mas Mir de les Fàbregues i el manso Boadella, en què una de les parts aporta un document del 1291 com a justificant de la compra dels drets sobre l'aigua, en uns horaris determinats i autorització per sancionar a tot aquell que faci servir l'aigua en el seu horari.

4. Document del 1756. Acta de concòrdia pel repartiment de l'aigua. Arxiu Municipal de Castellar del Vallès.

des. Especifiquen que no podran posar impediments i hauran de deixar passar l'aigua quan correspongui.⁵

Part de l'escriptura d'una finca del carrer de Sant Iscle, que reflecteix que el 1684 ja existia una servitud de pas de l'aigua

Alguns dels noms dels carrers més antics de la vila ja posen de relleu l'aprofitament de l'aigua a la vida castellarenca, com ara el carrer de la Sèquia, el de la Mina, el de les Bassetes, o el del Molí.

LA INDUSTRIALITZACIÓ

Arribem al segle XIX i a la industrialització. Això portarà un canvi d'usos d'aquests brolladors. És en aquest segle que arriba a Castellar el Sr. Josep Tolrà i Abellà i comença per quedar-se alguns molins per aprofitar el salt d'aigua pels telers que pensava posar en marxa. Progressivament, va anar augmentant les dimensions de la fàbrica i, per tant, incrementant la necessitat d'aigua. És aleshores quan es comença a interessar pels brolladors de la Comunitat, per la seva situació privilegiada al capdamunt del poble. Fer baixar per gravetat l'aigua des d'un punt més alt sempre és més fàcil i només l'has de conduir. Així doncs, per qüestions higièniques –atès que l'aigua travessava el poble per una canal a cel obert– i sent ell metge de pro-

5. Arxiu particular de la família Rafí del carrer de Sant Iscle. Es tracta d'una escriptura del 1855 en què es reproduïx la compra-venda de la finca el 1684 i que esmenta la servitud del pas de l'aigua pel rec de l'eixida.

fessió, va decidir col·laborar en l'aprofitament d'aquesta aigua a base de canalitzar-la per poder dotar el poble de dipòsits, fonts i rentadors que funcionaven de manera esgraonada i per sobreeixida.

Placa commemorativa a la plaça Mestre Gelonch (abans plaça Nova) per la portada d'aigües a Castellar de manera canalitzada el 1879

Però no serà fins a principis del segle XX quan s'inicia el que seria la canalització definitiva. Per entrar a formar part de la comunitat va comprar un hort amb dret d'aigua per així poder participar en les decisions. D'aquesta manera ell facilita la construcció de les canonades des dels brolladors fins a l'entrada del poble a canvi de quedar-se una quinta part de l'aigua i concedir una mena de crèdit a la comunitat que va estar pagant una colla d'anys entre tots els seus membres.

També en aquesta època s'aprofitaria l'aigua d'aquest mateix brollador per diverses finalitats industrials: una fàbrica de gasoses i sifons, de les dues que hi havien, propietat de Josep Datzira i Prims, que escriu al damunt dels seus envasos de vidre: «Gaseosa elaborada con las riquísimas aguas de las fuentes de Cañellas»

Inscripció sobre l'envàs d'una gasosa

EL REPARTIMENT

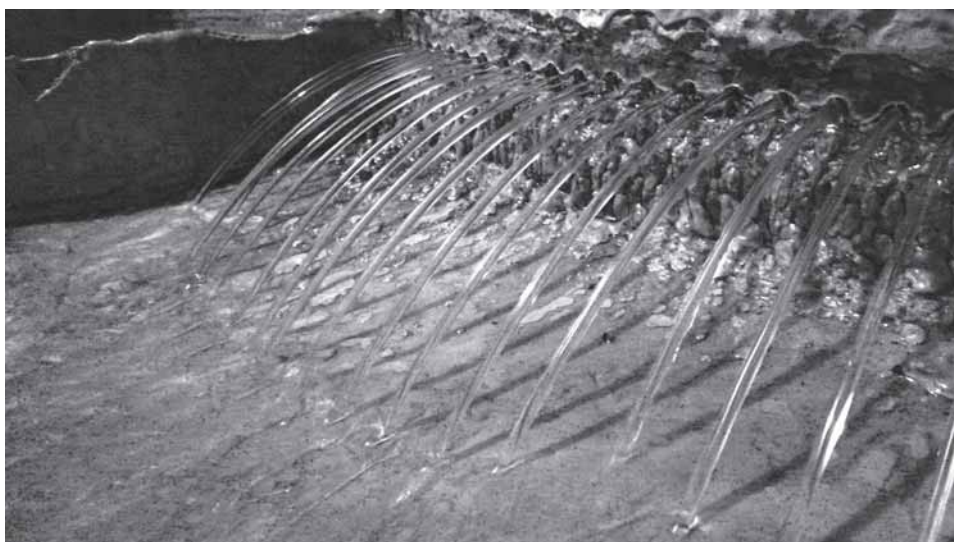
Un cop decidida la canalització, es planteja la possibilitat de fer arribar l'aigua a les cases. En un moment en què, si no se'n tenia pou, s'havia d'anar a buscar l'aigua a la font, era gairebé un luxe poder tenir aigua corrent a dins mateix de casa. Tenint en compte, doncs, que els horts de la Comunitat de Canyelles també s'havien de regar, el problema era com fer el repartiment perquè fos equitatiu, just i no portés raons. Tècnicament, el problema s'esdevenia en el moment en què es volia fer compatible el sistema tradicional que estava pensat pel reg en extensió utilitzant tot el cabal, i el que es pretenia instal·lar a les cases que havia de ser dosificat per canonades convencionals i amb raig continu i simultani entre totes les cases. Això també implicava que hi haurien dues xarxes diferenciades que suposarien sistemes de canonades diferents, incompatibles, que obligaria a fer anar l'aigua mitjançant una vàlvula per una xarxa o per una altra, alternativament però no simultàniament.

Imatge del partididor general situat al cap de munt del poble, al carrer de l'Escorxador. Es pot observar que l'aigua arriba per sota i pel centre de la circumferència per fer-la sortir a través dels orificis de quatre plomes per després partir-la i enviar-la a altres subpartidors o bé a particulars directament

Tornem, doncs, al principi, quan dèiem que la mesura de temps per regar en extensió amb tot el cabal de l'aigua, i perquè de manera rotatòria arribés a tots els horts de la Comunitat, s'havia establert en vuit dies. Alhora, també, el temps per a reg estava establert en fraccions de quart d'hora, sempre segons l'extensió de l'hort i dels drets que cadascú disposés, naturalment.

Per tant, i en base a aquestes mesures, un quart d'hora del sector del horts hauria de contenir el mateix cabal d'aigua que un quart d'hora del sector de les cases. Però aquest «quart d'hora» que arribaria a les cases, a diferència del del sector dels horts, que disposaven de tot el cabal en temps real, seria un cabal calibrat en plomes. La ploma és una unitat de mesura d'aigua antiga: una obertura circular mil·limètrica que deixa passar un cabal prim, un rajolinet continu, com un porró, anomenat galet, que al cap de vuit dies equivaldria a la mateixa quantitat d'aigua de què disposaven els horts en un termini de 15 minuts de rellotge utilitzant tot el cabal d'aigua, un cop cada 8 dies. És a dir, una ploma contínua durant vuit dies equivaldria a un quart d'hora del cabal d'aigua, de manera que l'equivalència, si no era exacta, era molt aproximada.

Galets. Orificis calibrats en plomes

Aquí la ploma s'utilitza més com a pas de l'aigua que per quantitat en litres/dia, perquè en definitiva el galet sortirà amb més o menys força i, per tant, en quantitat en funció de la pressió que assoleixi el partidor segons l'alçada de l'aigua. Si el partidor n'acumula una quantitat considerable i l'alçada de l'aigua arriba a vint centímetres, el galet sortirà amb més força i llençarà mes litres/dia que si l'alçada de l'aigua només puja dos o tres centímetres per sobre de la ploma. Però atenció, perquè el cabal pot oscil·lar segons les pluges i, per tant, la importància no estarà en funció de la quantitat d'aigua que reparteixi sinó que les quantitats entre un sector i l'altre siguin equivalents.

Sempre preval el temps d'aigua sobre la quantitat. En un moment determinat, el Sr. Tolrà va litigar contra la Comunitat per tal d'exigir un cànon fix d'aigua, cosa que li era molt profitosa. Afortunadament, la justí-

cia mai li va donar la raó perquè la Comunitat de Regants no assegurava a ningú un cabal d'aigua fix i estable, sinó un temps per repartir, i per a tots en les mateixes condicions: si hi havia poc cabal, ho era per tothom i si n'hi havia molt, igual. Finalment, el Sr. Tolrà es va haver d'adaptar a les variacions del cabal, li agradés o no.

Així doncs: de quants quarts d'hora disposem si el termini estava fixat en vuit dies? Molt senzill: vuit dies acumulen un total de 768 quarts a repartir entre els dos sectors. Això vol dir que en cap moment es podrà excedir el nombre total de quarts d'hora a repartir. El sector dels horts disposaria de 144 quarts mentre que la resta, 624, anirien a parar a un partididor general que aniria subdividint l'aigua a altres partididors instal·lats a la teulada de les cases dels usuaris, on els arribaria l'aigua per vasos comunicants. La instal·lació de la canonada principal des de les fonts al partididor general va ser una obra d'enginyeria perfecta. Salva un desnivell insignificant: vuit metres per un recorregut d'un quilòmetre i mig. La mínima expressió de pendent necessària per tal d'aprofitar l'alçada al màxim.

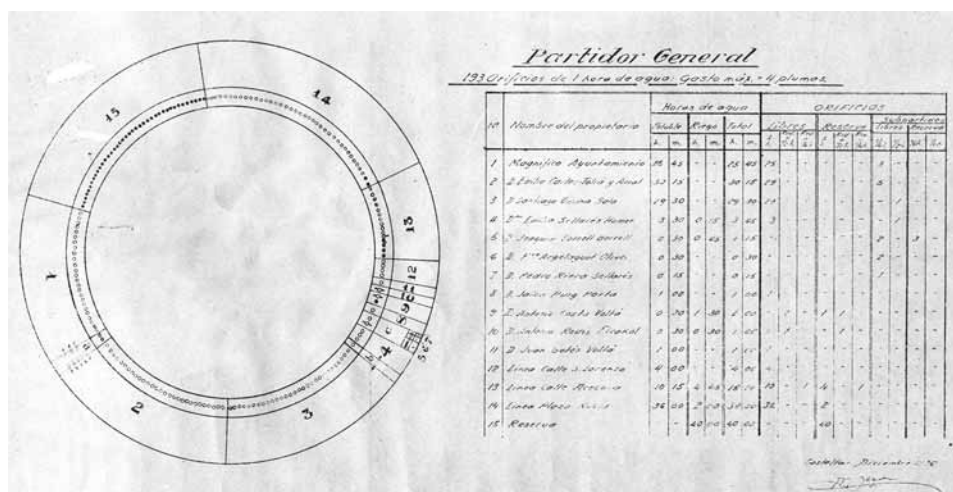
Ja tenim, doncs, el partididor general instal·lat al capdamunt del poble: un receptacle circular preparat per a distribuir l'aigua amb sortides de menor cabal (recordeu el *castellum divisorium* que feien servir els romans?). A partir d'aquí, i per no haver de posar llargues canonades, s'estén una xarxa de partididors per fer accessible l'aigua a diferents punts. Els altres partididors, doncs, hauran d'estar forçosament per sota del seu nivell per tal que l'aigua hi pugui arribar amb certa facilitat. A partir de cada subpartidor sortiran les canonades que aniran a parar a un dipòsit situat al més amunt possible de la casa, sense sobrepassar l'alçada del partididor però suficient per acumular i donar aigua a les diferents parts de la casa. Normalment, aquests dipòsits havien de tenir sobreeixida, que en la majoria dels casos aniria a parar a un safareig, que també acabaria sobreeixint i se seguiria aprofitant successivament segons els usos, situacions i necessitats de cada casa.

Antic partididor de zinc situat al capdamunt de la teulada de cal carnisser vell per partir l'aigua entre el carrer de Sant Iscle i la línia General Boadella/Major, i particulars de la plaça Mestre Gelonch

Els horts, per la seva part, no farien els 144 quarts d'hora seguits sinó que farien tres torns de 48 quarts durant tres dies seguits, que equival a tres cicles de 12 hores (de 8h a 20h) a plena llum del dia, i per altra banda, que la nit d'aquests tres dies fos aprofitada l'aigua per refer els dipòsits del sector del poble que s'han anat buidant durant el dia. Així, alternativament entre torns de 12 hores durant tres dies seguits, es repartirien l'aigua entre els dos sectors segons si era de dia o de nit. D'aquesta manera s'assegurava el subministrament d'aigua a les cases malgrat les interrupcions de 12 hores diàries. Així anirien regant els horts, començant per la finca més allunyada i reculant cap amunt correlativament a fi i efecte d'evitar pèrdues de temps per desplaçament de l'aigua, i sempre com a referència per a tothom per començar a regar, arrenglerats amb l'horari del rellotge del campanar.

Per acabar de complicar la cosa només faltava decidir quins dies serien els que anirien per regar. Així que, finalment, s'opta per la mobilitat per tal de no perjudicar ningú, de tal manera que una setmana es regava el sector dels horts els dilluns, dimarts i dimecres, i la setmana següent el dimarts, dimecres i dijous, i l'altra el dimecres dijous i divendres, i així successivament. D'aquesta manera tant et podia tocar un dia laborable com festiu, i així el tema quedava resolt i de manera més repartida.⁶

Esquema de l'any 1926, quan es va construir el partidor general, que especifica les divisions, propietats i quantitats dels usuaris. (Arxiu d'Història de Castellar)

Afortunadament, a principis del segle XX existia la figura de l'aiguader. Era la persona encarregada d'obrir i tancar l'aigua de cada finca. El rec era a cel obert, però en arribar a l'entrada de la finca quedava cobert i dis-

6. Conjunt de documents de l'arxiu de la Comunitat de Regants provinents de la fàbrica Tolrà.

posava d'una tapa per tal d'evitar el maneig del boló. El boló era un tap situat al bell mig del rec que mentre estava posat deixava passar l'aigua rec avall, però en el moment que es treia anava a parar cap a la finca. No cal dir que tots els horts havien d'estar forçosament per sota del nivell del rec.

Es pot observar, doncs, que així com des d'un principi l'aigua tenia més valor per a l'ús agrícola, a finals del segle XIX i principis del XX canvien les prioritats i es va passar a valorar molt més el fet de tenir l'aigua a les cases que no pas als horts. Per altra banda, també la industrialització va portar canvis des d'una societat bàsicament agrícola a una població que passava a ser mà d'obra de la indústria local, i per tant amb menys dependència de l'agricultura. Cal tenir en compte, a més, que –com ja hem dit– la mateixa indústria Tolrà es va quedar una part d'aquest cabal, encara que no fos per a un ús estrictament industrial, per assortiment de cases de treballadors o al propi Palau Tolrà, seu de la mateixa família.

Però no deixem de banda el repartiment. Un cop feta aquest divisió, i com que ja hem dit que no es podia excedir dels quarts totals dels vuit dies, doncs no hi podia entrar ningú més a la Comunitat que no fos substituint algú altre a qui li comprés els drets. El sistema permetia algun moviment intern sempre que no fos un transvasament d'un sector a l'altre. Hi havia un petit marge estret per casos específics i poder saltar sense afectar el sistema organitzatiu. No obstant, els pocs casos que s'han donat han estat bàsicament permutes d'un sector a l'altre pel mateix nombre de quarts.

Tanmateix, es fa palès l'interès per l'aigua i la importància del repartiment a la primera meitat del segle XX, atès que en els llocs crítics on es podia accedir a les vàlvules o al partididor general per ajustar-la hi havia doble porta. La primera s'obria amb una clau i un pany normal, i la segona dis-

Porta amb tres passadors per a tres cadenats.
Exemple de les dues portes situades en els llocs
crítics pel repartiment

posava de tres cadenats. Les claus d'aquests cadenats estarien en mans de: una, lògicament, del president o el secretari de la comunitat; una altra a mans de l'alcalde de la vila; i la tercera a mans del rector de la parròquia. Per què? Molt senzill: no es podria obrir sense la presència de tres persones simultàniament, cosa que en feia més difícil la manipulació interessada.

La importància d'aquesta aigua va anar decreixent cap al principi dels anys seixanta. Ja s'havia posat en marxa la xarxa municipal d'aigua amb pressió i, per tant, feia molt més pràctic per a ús domèstic disposar d'aigua amb la força suficient com per donar-se una bona dutxa. La pressió de l'aigua era un element incontestable, a més de la salubritat i de les garanties d'estabilitat i fiabilitat que oferia la xarxa municipal. Així doncs, el nombre d'associats a l'aigua de Canyelles va anar decreixent. L'Ajuntament, per la seva banda, va iniciar en aquell temps una campanya per tal que anessin abandonant aquest sistema sense pressió i s'apuntessin al nou. Oferia una quantitat d'aigua gratuïta a canvi dels drets sobre l'aigua de Canyelles. Molta gent s'hi va apuntar i per això avui l'Ajuntament és encara un dels membres associats amb més quantitat d'aigua de Canyelles (178 quarts).

Progressivament, amb el pas dels anys, la infraestructura de les xarxes de Canyelles es va anar deteriorant. Els diferents xàfecs i les torrentades hi contribuïren considerablement. Es produeixen vessaments de partidors, que aleshores eren de zenc, a vegades per excés d'aigua, a vegades per embussament, però per qui havia de tenir un partidori a la seva teulada o façana, un vessament era un problema gros. La canonada principal que travessa el bosc fins arribar al nucli urbà era de jarré, un material ceràmic que si bé ha funcionat prou bé els primers cent anys, el pas del temps no ha pogut impedir que es fessin algunes esquerdes, cosa que permetia l'entrada d'arrels i com a conseqüència, els embussaments corresponents.

La crisi del tèxtil va acabar per arrossegar al tancament a la fàbrica Tolrà. Amb els anys, i per impagament, aquesta aigua i la infraestructura que la feia arribar fins a les cases dels treballadors, les finques més allunyades de les fonts, va retornar a la Comunitat, que va decidir el seu tancament.

Progressivament, es van anar clausurant partidors: el del carrer de Caldes, el del carrer Sant Llorenç, el segon i tercer del carrer Major, el del carrer de la Sèquia i, finalment, el del carrer de la Mina. Les constants sobreixides i les avaries presagiaven un tancament definitiu del sistema. Afortunadament, a partir de l'any 2005 es va produir un revifament del sistema, adequant les xarxes a materials més sòlids com el coure o l'acer inoxidable, pels partidors, i el polietilè per a les canonades. Al sector dels horts es va renovar entubant el rec a cel obert en canonada i registres ajustats en pas de rosca per tal d'evitar els antics traslladadors, aquelles antigues tanques de ferro que a més de no ajustar permetien tot tipus de picaresca. L'augment del cost de la mà d'obra va portar a suprimir la funció de l'aiguader i, per tant, va deixar d'estar sota control l'obertura i tancament de

les preses d'aigua i a mercè de la bona voluntat de l'hortolà. En el cas dels horts tenien la sortida amb boló, un tap al mig i al fons del rec que evitava la sortida de l'aigua però que per casualitat o no, mai acabaven d'ajustar prou bé. Un rajolinet continu durant tot el dia podria reomplir el marge d'una bassa com aquell qui no fa res! Els que patien més eren els horts més allunyats de les fonts que, quan no els arribava l'aigua, pujaven a comprovar què passava, però amb tot el temps que ja havia passat fins que arribava a dalt, l'espavilat ja havia fet la feina i havia tornat a posar el boló al seu lloc. Així doncs, no hi havia manera de saber qui havia sigut. Finalment, els bolons han estat substituïts per registres de polietilè amb tap roscat.

Antic boló i traslladador de ferro.
Servien per tancar i obrir el pas
de l'aigua

Nou registre de polietilè amb tap roscat
que evita en bona part que hi hagi
picaresca

SITUACIÓ ACTUAL

Actualment ha disminuït el nombre de finques regades amb l'aigua de Canyelles fins a 67, i estan en règim de concessió, atès que des de 1986 totes les aigües van passar a ser de titularitat pública.

L'aprofitament d'aquesta aigua probablement arrossegui més de mil anys d'història. I no acaba aquí, perquè continua evolucionant i esperem que segueixi així perdent-se en el temps. Perquè l'ús ancestral d'aquesta aigua segueix sent una part essencial d'aquesta vila. En l'actualitat, no solament es millora la infraestructura sinó que en aquest moment l'aprofitament se centra en la recuperació d'antigues finques de conreu al voltant del torrent de Canyelles. Ara es tornen a recuperar aquests espais erms que havien estat cultivats i regats per aquestes aigües. Això s'ha aconseguit reformant el sistema d'organització: primer, dels vuit dies es va passar a fer cada set, deixant així de manera estable els dilluns dimarts i dimecres exclusivament per a reg. D'aquesta manera tothom tenia coneixement més fàcilment dels talls de l'aigua entre sectors. Més tard, i donat que la fàbrica Tolrà va

plegar, l'aigua que els corresponia va revertir a la xarxa. Això i successives donacions van obrir la possibilitat de mantenir obertes simultàniament les dues xarxes. Afavoria tant als horts com al sector del poble mantenir l'aigua contínuament. En el cas dels horts permet que el cicle de repartiment dels tres primers dies de la setmana es poguessin repartir en un segon cicle el dijous divendres i dissabte, però com que no es disposa de cap sistema d'acumulació ni dipòsit, què es podia fer amb l'aigua sobrant del diumenge? El que es va decidir, finalment, amb el diumenge és que s'aprofitaria per donar aigua a aquests horts erms abans esmentats, per regenerar aquests espais de conreu ara administrats per la junta de la Comunitat. Malgrat tot, cal assenyalar que el fet de tenir un cabal continu però a la meitat de la seva capacitat –per estar repartit entre els dos sectors– perjudica a qui encara rega en extensió, atès que l'aigua baixa a mig cabal i no corre suficientment per omplir la llargada dels cavallons. Així doncs, es fa pràcticament necessari disposar de bassa o dipòsit, i més ara que al repartir l'aigua contínuament entre els dos sectors, fa que a les nits també se'n pugui disposar. Aquest cop s'entra en un sistema mancomunat i distribuït per zones, i serveix majoritàriament per reomplir les basses que s'han anat buidant durant el dia.

Progressivament, des de la Junta s'aniran implementant mesures correctives per tal de buscar l'equilibri entre l'extensió del terreny i la necessitat d'aigua que li correspon.

Pel que fa al sector del poble, no haver de tancar i obrir les vàlvules significa dos grans avantatges: el primer és que evita l'entrada d'aire a les canonades, que impedeix o alenteix el pas de l'aigua fins que no acabava de sortir. I l'altre és que cada cop que s'obria la vàlvula per enviar l'aigua a aquest sector, baixava amb força, i arrossegava els sediments i els desprendiments de la calç adherida a les parets, restringint el pas o provocant a la curta o la llarga, embussaments.

Així doncs, ja tenim en l'actualitat una millora i optimització en l'ús que afavoreix la continuïtat de la Comunitat. El sistema de funcionament que baixa per gravetat és molt senzill i elemental. Té uns principis bàsics que s'han de respectar. Per tant, tots els canvis i millores esmentats s'han fet actuant amb lògica, basats en l'observació i el comportament de l'aigua, tal com actuaven els nostres avantpassats.

CONCLUSIONS

Pel que fa a l'aprofitament d'aquesta aigua, diríem que en diferents èpoques i en diferents aplicacions, sempre ha estat molt ben aprofitada. Hem pogut comprovar com en èpoques d'economia agrària, malgrat que es practicava el reg en extensió, es feia cada vuit dies. És considerava, doncs, que

si el terra havia quedat ben moll podria aguantar fins a vuit dies més. Si es disposava de bassa no hi havia problema, i si no es recorria, com tot sovint es feia, a una processó a peu fins a l'ermita de les Arenes (a 5 quilòmetres de la vila) per invocar la pluja amb pregàries a la mare de Déu de la galledeta. Segons deia la tradició, abans d'arribar la processó a l'ermita ja es posava a ploure. El que no explica la tradició és què passava amb el personal si la mare de Déu era generosa amb l'aigua i queia un xàfec important mentre eren de camí.

Després, durant l'època industrial, també es fa un ús compartit entre indústria i conreu, priorititzant l'ús de l'aigua sobre el primer. En l'actualitat, s'utilitza fonamentalment per a l'agricultura d'autoconsum, i tot i que aquesta aigua té un sector que esta a dins de la vila i malgrat que no té un ús de boca com antigament tenia, les finques interiors de la vila que disposen d'aigua la utilitzen bàsicament per a usos complementaris (cosa que genera un estalvi important a la xarxa municipal) o bé horts interiors en patis i eixides o jardins, com és el cas del pati de cal Botafoc, que gestiona horts d'oci i d'autoconsum de titularitat municipal. L'aigua sobrant, en la mesura que es pot, es torna al torrent. I així acaba el cicle.

Avui no donem a l'aigua la importància que li donaven abans. Probablement perquè la tenim molt a l'abast i ens n'oblidem. És tan fàcil obrir i tancar una aixeta! Ja no cal anar a buscar-la amb el càntir a la font, ni pujar-la amb la corriola del pou. Sempre està disponible. Per això, constantment ens recorden la necessitat de l'estalvi. Si bé es veritat que s'extrau d'algun reservori, afortunadament per a la sàvia naturalesa, a l'aigua li agrada córrer i sempre acaba per trobar la sortida. Circula fins i tot quan s'evapora i no la podem retenir fàcilment: la podem acumular, canalitzar o utilitzar... però se'ns esmuny de les mans.

Més de mil anys traient profit d'aquesta aigua. No podem saber amb exactitud quin futur li espera. Unes fonts que no donen gaire quantitat d'aigua però, pel que tenim coneixement, mai han deixat de rajar. I que no ho deixin de fer!! perquè són font de vida! en el sentit més ampli de la paraula, i del desenvolupament de la vila, naturalment.

Imatge de la Mare de Déu de la Galledeta a l'ermita de les Arenes. Eren famoses les processons a l'ermita que es feien per demanar pluja pels conreus